

Gräset är grönare på andra sidan staketet

SPRING-projektet i Nynäshamn

av Anna Lenninger

Sju förskolor och fyra grundskolor i Nynäshamns kommun har deltagit i ett kommunalt folkhälsoprojekt kallat SPRING under ledning av Nynäshamns Naturskola. Lärarna på naturskolan har länge engagerat sig i kommunens skol- och förskolegårdar, och lyft fram dem som viktiga platser för lek och som arenor för målinriktad pedagogisk verksamhet.

Kännetecknande för naturskolans arbetssätt är samverkan och enkla lösningar. Samverkan eftersträvas mellan barn, pedagogisk personal, föräldrar och olika kommunala aktörer. Med en inriktning mot enkla lösningar skapas handlingsutrymme även när budgeten är begränsad.

Segersängs förskola – en förändring i planprocessen

– Vänd på huset och placera det annorlunda på tomten!

Förskolan i Segersäng fick skogen till gård istället för den annars obligatoriskt öppna, trädlösa och väderutsatta södervända delen av tomten. Nu finns det plats i söder åt odlingslådor framför den låga rödmålade huskroppen, men de stora lekytorna ligger i ett skogsparti norr om byggnaden. Både traditionella lekredskap och hemmabyggen rymmer i den brutna skugga som upp vuxen vegetation skänker. Och barnen har tillgång till variationsrik och oplanerad mark vid sidan av fallskydd och baksand. Så självklart, men ändå så sällsynt när det gäller planering och byggnation av förskolor och skolor.

Anledningen till att förskolan i Segersäng trots en långt gången planprocess fick en ny placering var att naturskolan uppmärksammat SCAMPER. Det är en studie som visar på utomhusmiljöns betydelse för att minimera

risker för skadlig solstrålning och för att öka fysisk aktivitet hos förskolebarn. Tillgången till skugggivande vegetation och omväxlande terräng har mätbart positiva effekter för barnen. Studien visar också att en omväxlande utemiljö påverkar barnens kognitiva förmåga positivt, det vill säga gynnar förmågan att tillämpa kunskap. Det innebär att barnens leksekvenser blir längre och konflikterna färre i en stimulerande miljö.

Ett projekt baserat på forskning

Inspirerade av SCAMPER skapade Nynäshamns kommun ett eget folkhälsoprojekt riktat mot barn i förskolan och elever på grundskolan: SPRING-projektet (Skugga – Pedagogik – I – Rörelse – i – Natur- och Gårdsmiljö). Projektet i Nynäshamn har fått värdefull uppbackning av Cecilia Boldemann,

folkhälsovetare vid Karolinska Institutet och en av forskarna i SCAMPER.

Utifrån resultat från SCAMPER formulerade SPRING sju kriterier för en bra gård:

- En yta som överstiger tretusen kvadratmeter.
- Springutrymme. Barnen måste få en chans ”att få upp farten”.
- Mellan hälften och två tredjedelar av ytan skall vara kuperad och bevuxen.
- Den fria himmelsvyn* skall begränsas av vegetation och vara mindre än 50% där barnen håller till största delen av dagen.
- Populära lekställen skall vara integrerade med natur – bland träd, buskar eller stenar.
- Passager finns som ger möjlighet att springa runt föremål, och mellan till exempel husväggar, buskar och staket – och som binder samman olika lekmiljöer.
- Utemiljöerna skall vara säkra för trafik och kriminalitet.

* Himmelsvyn mäts med hjälp av fotografering med fish eye-objektiv som ger en rund bild av himlen. I bilden bedöms hur stor del som täcks av buskar och träd.

Naturen runt knuten

Nynäshamns Naturskola har under många år propagerat för förbättring av kommunens förskolegårdar och skolgårdar, och också hjälpt till med rådgivning, fördelning av pengar och praktisk hjälp. I kommunen finns många och fina naturmiljöer, men det är inte givet att barnen till vardags får tillgång till dessa fantastiska resurser – trots att de bokstavligen talat ligger runt knuten. Till och med i de fall där skogen uppmärksammats under planeringsskedet för förskolor har vegetationen huggits ner därför att information från den pedagogiska planeringsprocessen inte nått fram till byggprocessen.

Försämrat underhåll

1993 lades den dåvarande Fastighetsförvaltningen ner och budget, beslut och ansvar för hela skolmiljön hamnade hos varje enskild rektor eller förskolechef. Följden blev ett försämrat underhåll av gårdarna och även en låg nivå på nyinvesteringar i utemiljön.

Tack vare Spring-projektet bildades år 2008 en styrgrupp med representanter från olika förvaltningar som lyfte upp frågeställningarna kring utemiljön till ett gemensamt plan där

olika kommunala aktörer är berörda. SPRING var i sig ett tidsbegränsat projekt mellan 2008 och 2011, men meningen är att arbetssätt och inställning till gårdarna fortsatt ska vara en angelägenhet för alla berörda. Rektorer, administrativa chefer, förskolechefer, lärare, förskolelärare, barnskötare, fastighetstekniker och vaktmästare – alla måste samverka. Och Nynäshamns Naturskola bör även i fortsättningen ha en övergripande och sammanhållande funktion. Återkommande utbildningssatsningar blir nödvändiga också i fortsättningen för att ständigt uppmärksamma gårdarna betydelse. Utbildning är en av tre övergripande metoder som Spring-projektet identifierat för att fördjupa samarbetet inom den kommunala organisationen. De övriga två är skyddsronden, och en databas.

Skyddsronde och databas

Projektet föreslår ett tillägg till dagens skyddsronder som tillsvidare kallas för *utvecklingsrisk* där målet är att betrakta gårdarna som fullgoda lärmiljöer. Gårdarna ska erbjuda hälsosam miljö utifrån SPRING-projektets kriterier, ge stöd för pedagogiskt arbete, och uppvisa biologisk mångfald. Gårdarna måste betraktas utifrån ett längre tidsperspektiv än vad som gäller för de skyddsronder kring säkerhet kring lekredskap som genomförs idag.

En framtida databas föreslås som stöd för planering och budgetering. Här samlas all relevant information om gårdarnas uppbyggnad och skötsel. Databasen skulle underlätta planeringen, hantering av material, och uppmärksamma åtgärder som ingen förvaltning känner direkt ansvar för.

Vad har gjorts på gårdarna?

Så – vilka åtgärder har då gjorts för att leva upp till kriterierna för en bra gård?

I utvärderingen lyfts annektering av mark och flytt av staket fram som de mest kostnadseffektiva åtgärderna. Fyra förskolor och en skola har fått tillträde till grönområden som tidigare varit oåtkomliga och därmed fått större gård med mer växtlighet och mer omväxlande topografi. På så sätt har även fler platser för lek, spring och pedagogisk verksamhet tillkommit. Kommunen äger den aktuella marken, och personer som arbetar med frågor kring planer och fastighetsgränser fanns med i projektet – något som naturligtvis underlättade beslut och genomförande.

Staket som skiljer av delar inom samma gård finns kvar, och är främst ett problem på förskolornas gårdar. Projektetgruppen misstänker att personalens invanda arbetssätt är en bidragande orsak till att avgränsningarna kvarstår – en öppen gård kräver personal som är aktiv och rör sig över hela gården, och som kollektivt tar ansvar för alla barn. Personalens roll för var barnen leker och rör sig kommer förhoppningsvis att uppmärksammas i framtida utbildningsinsatser.

Plantering av träd och buskar har varit ett viktigt inslag i projektet och genomförts i olika stor omfattning på alla gårdar utom två. Överlag har tåliga sorter valts, men behovet av att skydda alla nyplanteringar för lek under etableringstiden understryks. En god etablering är en förutsättning för att i framtiden få en bättre miljö med mer omväxlande lekmiljöer och mer skyddande lövskugga. Att plantera – och att få planteringarna att överleva – är att investera för framtiden.

De byggnationer som gjorts inom ramen för projektet har varit enkla och billiga konstruktioner, delvis utförda av elever på gymnasieskolans byggprogram. Slänter har kompletterats med breda trappor eller gradänger, och det har byggts flyttbara, långa sitt- och lekmöbler i form av långa ”prispallar”. Bänkar har byggts runt uppvuxna träd, och två förskolor har fått små lekhus. Dessutom har stora stenblock och stockar använts för att skapa mer omväxlande terräng.

På Vanstaskolan, en grundskola med alla klasser från förskoleklass till och med årskurs nio, byggdes under ett sommarlov en rörelsepark med hjälp av sommarjobbare. Materialet är enkelt och till största delen

hämtade inom kommunen: stockar, uttjänta trossar och bildäck, en bit järnvägsräls och cykelställ i betong. Rörelseparken har utformats av Nynäshamns Naturskola. Även så kallad gestaltning av Vanstaskolans gård genomförs, bland annat genom workshops med elever, av två industridesigners från firman Folkform. Deras medverkan är möjligt tack vare att skolan deltar i ett av Statens Konstråds samverkansprojekt.

Enkätundersökning

Cecilia Boldemann har genomfört en enkätundersökning bland personal på förskolorna vid projektets start och vid dess slut. På grund av dåligt svarsunderlag är hon försiktig med att dra slutsatser, men ser att fler är nöjda med vegetation och klimatförhållanden i slutet av projektet än vid starten. Vid båda tillfällena rapporterade personalen enbart positiva effekter av utevistelse, men fler hade uppmärksammat pedagogiska möjligheter utomhus i slutet av projektet. Enkätsvaren visar en ökning när det gäller barnens lek i tät vegetation och med naturmaterial som jord, sand och vatten, och flickors fantasilek har ökat. Troligen har också både flickor och pojkars kreativa lek ökat, men underlaget är för litet för att säkert säga att så är fallet.

Den senare enkäten visar ett ökat antal svar där personalen menar att de är ute mindre än andra förskolor, och att de nu oftare ställer in utevistelse. Fler klagar på höga ljudnivåer och på ont om tid för att hinna med arbetsuppgifterna. Cecilia Boldemann ser detta som ett utslag av större barngrupper, inte som ett utslag av SPRING-projektet. Tvärt om tror hon att arbetsmiljön hade kunnat upplevas som ännu sämre om inte de förbättrande åtgärderna gjorts utomhus.

Texten ovan bygger på rapporten *Spring-projektet 2008-2011*.

Dokumentation av ett folkhälsoprojekt i Nynäshamns kommun. Hela dokumentationen finns för nedladdning på Nynäshamns Naturskolas hemsida. I dokumentationen finns en noggrann redovisning av projektets uppbyggnad, budget och genomförande.

På hemsidan finns även SCAMPER-rapporten som pdf.

www.nynashamnsnaturskola.se/

www.nynashamnsnaturskola.se/spring